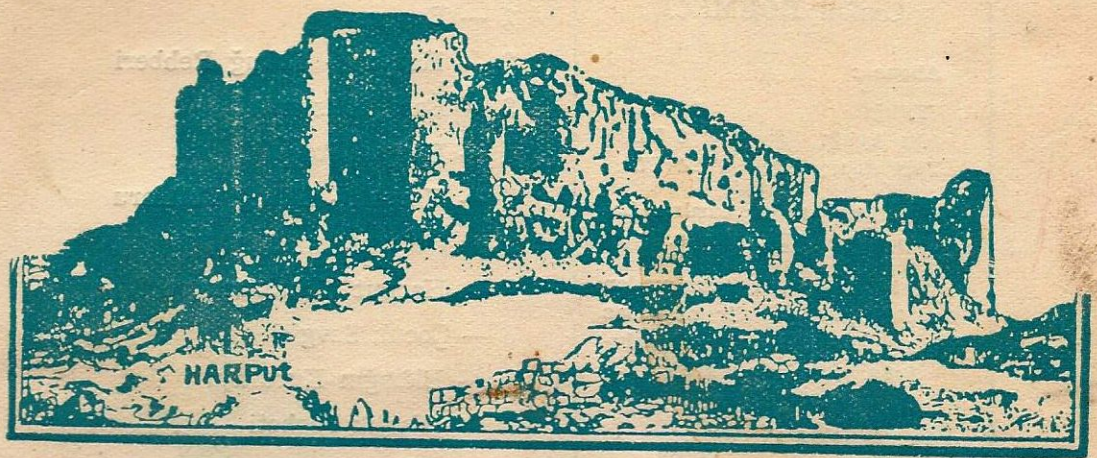
YENİ Aylık Sanat. Fikir Dergisi

FIRAT

(FETİH ARMAĞANI) ÖZEL SAYISI

— Harput'un Fethi —

Son şanlı gaza uğruna bin canla verip pey
Rüzgâr biçerek, Harput'a at sürdü Çubuk Bey.
Nal sesleri hâlâ geliyor sanki ufukdan,
Gök yankılanıp, yer kabarır, hey diye hey hey!..

SAYI : 25 HAZİRAN 1965 100 Kuruş

Yeni Fırat

Aylık Sanat ve Fikir Dergisi

Yıl 3 Sayı 25

Haziran 1965 sayısı

Sahibi
FİKRET MEMİŞOĞLU

Yazı İşlerini yöneten
Sorumlu Müdür
Cenâni DÖKMECİ

Abone

Yıllığı	12 TL.
Altı Aylığı	6 TL.
Yurt dışı yıllığı	24 TL.

Gönderilen yazılar basılsın basılmasın geri gönderilmez.

«Yeni Fırat» adı anılmadan dergiden yazı ve şiir alınamaz Yazı ve şiirlerin fikir sorumluluğu yazarlarına aittir.

İlân ve Reklâm

Tam sayfa 1500 TL.
Küçük ilân ve reklâmların santimi 10 TL.

Yazışma ve para gönderme
Fikret Memişoğlu, Avukat
Elâzığ

İstanbul Temsilcisi
Ömer Kayaoğlu, Tahtalı Bostan Sok. No. 1 Kuzguncuk

Dizgi ve Baskı
Turan Basımevi — Elâzığ

Çıkış tarihi 20 - 6 - 1965

FİHRİST

1 — Baş yazı
2 — Harput - Elâzığ Rehberi
3 — Baraj Destanı
4 — Harput Adı
5 — Harput - Elâzığ Folkloru
6 — Dutunu'dan Türkü
7 — Harput Konakları, ve Evleri
8 — Çocuk Sevgisi
9 — Elâzığın Kuruluşu
10 — Varlık Nisbeti
11 — Olur
12 — Köydeki Bacım

FETİH GÜNÜ

İster Harput'un isterse başka ilimizin fetih günü olsun, bu günlerin, bir bayram kutsallığı taşıdığında şüphe yok. Çünkü bu günler, vatan kuruluşunun, başlangıç günü.. Bu bakımdan özel anlam taşır. Türklerin akıncılığı, ön plânda anılır hep. Fakat bu akıncılık, bütün yönleriyle düşünülürse, yalnız savaş akıncılığı değil barış ve eriş akıncılığıdır da. Türk gittiği yere; âdalet, emniyet, san'at ve rikkatde götürmüştür. Doğruya ve güzele ermek ve eriştirmek içindir akınlar hep.

Harput gibi eski bir Türk şehrini, her ziyaret eden, her adımda durmak, anmak, ve anlamak zorunluğunda kalır. Çünkü; karşıdan, sağdan ve soldan yol kesen tarihî eserler, her gelenle konuşmak ve anlaşmak ister sanki.

Her câmi, her türbe, her kümbet ve baş kaldıran her kal'a, san'at özellik ve güzellikleriyle haldilinden dinleyene ve anlıyana çok şey söyler. Durup dinlemek ve anlamak gerek. Aydınlık verir insana...

Her eser, çözülmek istenen sanat düğümleri ve rikkat büyüleriyle örgülüdür çünkü... Sanat ve medeniyet bakımından, tarihle yoğrulmuş bir coğrafyadır Anadolu..

Fetih günü, bu güzel coğrafyanın, bir özel tarihe açılış ve kaibolus günü...

Harput gibi eski şehirler; eski eserleri eski gelenekleri ve süregelen sosyal varlıklarıyla incelenince, arkeolojik, etnik ve folklorik yönden, bir meşher, gözün gönlün dalıp kaldığı, bir yığın estetik eseri kucaklıyan bir sergidir.

Bir anda, bir günde, yüzyıllar yaşamak, ne mutlu şey..

Fetih günü, halkı bu mutluluğa eriştirmek günüdür işte..

Ey Harput; yıkık anıtların, çökük yapıtların; fakat ruhları titreten müzigin, ve dağı taşı dile getiren engin folklorunla, fetih günün mutlu ve kutlu olsun...

Yeni FIRAT

HARPUT - ELÂZIĞ REHBERİ

Elâzığ, 1834 (1250 H.) yılından sonra kurulmuş yeni bir şehirdir. Eski şehir, beş kilometre kuzey doğuda, bir kale şehri olan Harput'tur.

Harput; gerek kalesinin, gerekse şehrinin kuruluş tarihi bilinmiyen, çok kadim bir şehir... Tarihin birçok devrinde «Kralların oturduğu» merkez olmuş, Artukoğullarına da başkentlik yapmıştır.

Gerek tarihi önemi, gerekse içindeki eserlerin san'at değeri bakımından, Harput'u ziyarete gelecek turistlere, bu rehber yol gösterecektir.

İzlenecek sıra, dağ kapısından girilerek doğuya yönelmek suretiyle düzenlenmiştir.

1 — Dağ Kapısı Bugün tamamamen harap bulunan dış surların, batı kapısıdır. «Dua dağı» ile şehrin önünde bulunduğu için, bu adı taşır.

Eskiden Harput'u batıya bağlıyan genel yollardan biri bu kapıdan çıkar ve Kaserciler deresi'ne inerdi. Bu günkü «Yelboğazı» ve bu boğazdan Elâzığ'a inen yol, sonradan açılmıştır.

Kaleyi çeviren iç surdan başka, şehri çeviren dış surdan da Evliya Çelebi bahsetmekte, fakat 17. asırda bile, harap durumda bulunduğunu belirtmektedir.

Bu surlardan, bugün Hacı Kerimlerin evinin temel kısımlarında ve civarında bakiyelerine rastlanır.

Dağkapısından Harput'a girince solda, kayalar üstünde, «Küçükefendi Medresesi» vardı. Şimdi bu medrese, enkaz halindedir. Güneyinde, halen bir havuz var.

Bu noktadan kuzeye yönelince, Protlar ve Çakpur mahallelerine gidilirdi. Şimdi bu mahallelerden enkaz bile kalmamıştır.

2 — Ahmetbey Câmisi : Dağkapısından şehre doğru yürüyünce, Osmanlı devri'nde Harput'un ilk Sancak Beyi Ahmet bey tarafından yaptırılan bu devre ait ilk eserlerden, Ahmetbey Câmisine gelinir: Şimdi harap olan bu câminin, dörtgen şeklindeki minaresinin, ancak alt kısmı durmaktadır.

3 — Murat Baba Türbesi: Câmii geçince, yine sağda, altıgen şeklinde olan, Murat Baba Türbesi'ne gelinir. Köşeleri tromplu ve basık, üzeri kubbeli ve kubbe eteği kirpi saçaklıdır. Türbenin kitâbesi var. Ceset çürümemiştir. Devam eden kazı ile, türbenin, san'at değeri olan alt katı meydana çıkarılıyor.

4 — Ağa Câmisi : Türbeyi geçince, solda Ağa Câmisi görülür. Önce kubbeli olan bu câmi, şimdi yıkılmış, yalnız zarif minaresi kalmıştır.

Müzedeki kitâbesine göre, (M. 1559) (H. 967) yılında yapıldığı anlaşılır.

Kesme taşla yapılan minarenin kâidesi, kare; alt gövdesi sekizgen;

şerefesi, stelaktitli (sarkıtlı) dır.

Kitabedeki tarihe rağmen, itinalı taş işçiliğinden dolayı minarenin 19. asrın ilk yarısında yapıldığı tahmin edilmektedir.

5 — Eski bir konak

Ağa Camisinin batısında, mülkiyeti Sarıyüboğlu'gile ait, eski bir konak vardı. Gerek taş ve ağaç işçiliği, gerekse çinileriyle üstün san' at değeri olan bu konak, maalesef yakın zamanda yıkılmış; kapı, pencere, şömine, kemer taşları kısmen satılmış, kısmen de Elâzığ'daki evlerine nakledilmiştir. Bu taşlardan mimarî parçalar, kısmen Sarıeyüboğlugil'in ev duvarlarında, kısmen de Mehmet Yıldızın inşaatı içinde bulunmaktadır.

Ancak, san'at değeri çok üstün olan tavan ve taban taş ve ağaç işçiliğine ait parçalar, satın alınarak, Suriye'ye kaçırılmıştır.

6 — Alacalı Câmi

Ağa Câmisinden, Gazinonun bulunduğu Kayabaşı'na gidilirken solda, Alacalı Câmiye gelinir. Küçük eb'atta ve dikdörtken şeklinde plânlı olan Câmide, muhtelif yapı devirlerinin izlerine rastlanmaktadır. İç kısmı, iki kemer üzerine yapılmış, ahşap tavanı, 19. Asrın renkli tahta işçiliğinin en güzel örneklerindendir. Mihraptaki sarkıtlar, duvarlardaki raflar, devrinin güzel taş işçiliği örneklerindendir.

İki renkli taştan yapılan minaresi, hemen kapının üstünde bulunması bakımından da önem taşır. 19. Asırda yapıldığı sanılan minâresinin, Osmanlı tipinde güzel bir şerafesi vardır. Şerafedeki sarkıtlar, kısmen harap olmuştur. Caminin kapısı, bu bölgede çok rastlanan, yonca yaprağı biçimindedir. Minarenin Selçuk devrinden kalma olduğu da iddia olunuyor.

Batı cephesinin dış kesme taşları ve sivri kemerli dış pencereleri, eski devirlere aittir. Ancak kapı hariç, diğer kısımlarının 19. Asırda kırma taştan yapıldığı, yahut tamir gördüğü anlaşılıyor.

7 — Balak Gazi Anıtı

Alacalı Camiden güneye doğru kabaran tepecik, Kayabaşı'dır. Burada önceleri eski ve büyük konaklar bulunurdu. Gazino binasının yeri, Eyâlet Valisi, Çötelioğullarından (İbrahim Paşa) nın konak arsasıdır.

Geniş ufukları kucaklıyan bu nokta, Harput'un en güzel manzaralı bir tepesi olduğu için, Artukoğulları'ndan Harput Hükümdar'ı ve Müslüman Orduları Başkumandanı olan Balak Gazi'nin heykeli buraya dikilmiştir.

Anıt'ın yanında bulunan türbe, ona ait değildir. «Beşikli Baba» denilen başka bir valiye aittir.

Oğuzların Kayı boyundan ve Sultan Alparslanın kumandanlarından olan Artuk Beyin torunu ve Behram Beyin oğlu, Balak Gazi, 1112 M. yılında, Palu imaret merkezi olmak üzere, Harput Bölgesini; ve 1115 M. yılında da Harput Kalesini, zaptederek, genç yaşta Harput Artıkoğlu Devleti'ni kurmuş ve ortaçağ Anadolusu, Haçlı seferleri tarihinin, en mümtaz simalarından biri olmuştur. Bütün savaşlarını, Haçlıları bozgun ve imhaya uğratarak sonuçlandıran; Kral, Kont ve Sanyörler esir eden Balak Gazi, Haçlı ülkelerinde korkuyla anılmış, kendi ülkesinde ise, «adil bir hükümdar» olarak tanınmıştır.

Şahâdeti, Membiç kalesi yakınında, bir Haçlı ordusunu imha ettiği günün ertesi gününe rastlar.

Kaleden atılan bir okla şehit olan Gazinin son sözü :

«Bu ok, bütün müslümanları da öldürdü» olmuştur.

Heykel, 1964 yılında Harput Turizm Derneği tarafından, heykeltıraş Nurettin Orhan'a yaptırılmıştır.

8 — Üryan Baba Türbesi

Kayabaşından güneye, Tilkilik taş'ına bakılınca, boyun noktası yanında, Üryan Baba türbesi, görülür. Halkın hürmetle ziyaret ettiği bu türbelerde yatanlar, bilinmemekte, ancak Haçlı seferlerinde şehit düşen kumandanlara ait olduğu söylenmekte ve sanılmaktadır.

9 — Üçlüeli

Kayabaşı'ndan kuzeye inilip, Ağa Câmisi önünden sağa dönülünce soldaki üç oluktan bol su akıtan çeşme «Üçlüeli»dir.

Özel kaynağı ve en bol suyu olan bu pınar, derin ayvanlı, alınlığı palmet motifleriyle süslü, çok zarif niş (taka) li, kitabesine göre yapılış tarihi 1906 (1324) dür.

Bu çeşmenin solunda ve Ağa Camisinin sağında, önceleri, Ahmet Asım Efendi Medresesi vardı.

10 — Emîr Alâaddin Pınarı

Caddeden doğuya giderken, soldaki kadim çeşme, Emîr Alâaddin Pınarı'dır. Yapılış tarihi üzerindeki kitabesine göre M. 1580 (H. 988) dir.

11 — Hoca Hamamı

Bıyıklı Mehmet Paşa'nın yaptırdığı tahrir kayıtlarına göre, Harput'ta «Hoca Hasan Mahallesi» diye bir mahalle bulunduğu anlaşılıyor. Bu mahallede, bugün «Hoca Hamamı» diye anılan, san'at değeri üstün, fakat harap bir hamam var. Üçlüleliden Belediyeye doğru giderken, sağ tarafa düşer. Yapılış tarzına göre de, Harput'un Osmanlı'lar tarafından fetih çağına ait bir eser olduğu, uzmanlarca belirtilmektedir.

Hamamın iki giriş kapısı var; doğuya ve batıya bakan kapılar..

Doğuya bakan kapısı; kısmen yıkılmışsa da, kalan kısmı, bölgenin taş işçiliğinin en güzel örneklerinden birini teşkil eder. Soyunma yeri, klâsik ölçüdedir. Güney duvarında pencereleri, kuzey duvarında «Ilıklığa» açılan kapısı bulunan büyük sahanlık, yüksek ve geniş bir kubbe ile örtülüdür. Kubbenin kuruluşu, ince bir san'at eseri olarak vasıflandırılır. Kare şeklindeki «Sahan'dan» kubbeye sekizgen kemerlerle geçilir. Derin kubbenin içte hacmi muhteşemdir.

Ilıklık, tamamen yıkıldığı gibi; yıkanma yerlerinin kubbeleri de kâmilen çökmüştür. Diğer hamamlarda olduğu gibi, bunun da yıkanma yerinde, dört havlet ve dört ayvan var.

12 — ÇARŞI VE HANLAR

Hoca Hamamından caddeye dönüp yola devam edilince, «Şeytan Çarşısı»na gelinir. Tam karşıda, bu çarşıya su veren (Emir Alâaddin) çeşmesine rastlanır.

Bu çarşıdan sonra, sağda önceleri kervanların indiği büyük bir Han'a gelinir. Bu «Yağcı Hanı.» Maalesef bu handan hiçbir iz ve eser kalmamış bugün...

Burada yol, sola ve sağa olarak ikiye ayrılır :

Soldaki yoldan «Meteris» mahallesine ve onun önündeki diğer mahal-

lelere gidilirdi. Eskiden «Meteris» ve çevresinde en büyük konaklar varken, bugün hiçbir eser yoktur.

Burada (Celâl, Şems, Tahir, Esed, Ömer, Âdil ve Alâattin) adındaki yedi zata ait türbe, H. 1310 yılına kadar sağlam olduğu halde, bugün enkazı bile yoktur. Kitabelerinin aranması gerekir.

Şahismail ile Dülkadıroğlu Alâattinin kızı için yapılan savaşta ölen Dulkadıroğlu kumandanlarına ait olmak ihtimali var.

Sola giden yolun çevresinde eskiden «Yusuf Kâmil paşa» «Beyzâde Efendi», «Sait Efendi» medreseleri vardı. Fakat bugün bunlardan eser bile kalmamıştır.

Yine bu semtte, «Paşa Hamamı» ve «Yeni Han» yapıtları da tamamen toprak olmuştur.

Sağdaki yoldan gidilince «Kömür Meydanı»na gelinirdi. Bugünkü Bucak ve Belediye binaları bu meydan arsası üzerindedir.

Eski salnamelerde önemle bahsi geçen «Kadim Bedastan»ın bir kapısı da, bu meydana açılırmış.

Bu meydanın sağında «Kurşunlu Cami» ve avlusunda Uluçınar görülür.

13 KURŞUNLU CAMİ

Osmanlı devri eserlerinden olan bu câmi, kitâbesine göre M. 1740 (H. 1153) yılında yapılmıştır Bugün, Park olan yerde; dün Kurşunlu Cami Medreseleri (iki adet) vardı. Halen bunlar, tamamen harap tır.

Kurşunlu Câmi, kare plânlıdır; köşelerden alçak tromplarla kubbeye geçilir. Dört kubbe penceresi vardır.

Taştan yapılmış minaresi, Osmanlı tipi ve kalın gövdelidir. Güzel sarkıtlarla bezeli şerefesiyle minâre, Harput'un en güzel minaresi olarak vasıflandılır (!)

Kurşunlu Cami'den Yetiştirme Yurdu'na gidilirken, solda «Zincirli Han» ve bunun sol ilerisinde «Demirli Han» bulunurdu. Ve «Yetiştirme Yurdu» olan bina da, Hükûmet Konağı idi. Ancak bugünkü yapı, 1921 yılındaki yangından sonraki yapıdır.

14 — ARAP BABA

Yetiştirme Yurdu bahçesinin güney doğu köşesinde, Ovaya bakan mescit, «Arap Baba» Mescididir.

Arap Baba Camii ve Türbesi, Harput'ta Selçuklulardan kalma en dikkat çekici eserdir. Kayalar üstünde kurulan Cami ve Türbe, yontma taşla kaplı, içi çinilerle döşelidir. Kapısının pek yakınında kalın gövdeli minaresi bulunan bu eser, giriş yerindeki kırık yarım daire içine yazılmış kitâbesine göre, Anadolu Selçuklularından IV. Kılıçaslan oğlu III. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında (M. 1280) (H.678) yılında yapılmıştır.

Minaresi, dıştadır ve Türbe ile Camiin orta kısmına rastlar. Kapısı Camiin içine açılır. Minare kaidesi, alttan beş sıra taş kareli, üstten alçı sıvalıdır. Hiçbir Selçuklu Mescidinde bulunmuyan emsalsiz sırça bordürlüdür. Bu bordür üzerinde, çepeçevre yazı bulunmakta ise de, çok aşındığı için henüz okunamamıştır.

Üst yuvarlak kısmı, yıkık olan minâre, kalın bir toprak tabakasıyla örtülü olduğu için, uzun yıllar saklı kalarak bilinmemiş, ancak 1964 yılında yapılan kazı sonunda çıkarılmıştır.

Cami kare plânlıdır. Selcuk üçgenleriyle kubbeye geçilir. Üçgenlerin önce çiniyle kaplı olduğu, kalıntılardan anlaşılıyor. Hatta kubbe içinin, kâmilen çiniyle kaplı oldu-

ğu, eskiler tarafından bildirilegelmektedir.

Orta göbekteki çok nefis çini madalyon, bozulmadan zamanımıza kadar gelebilmiştir.

Eserin en dikkate değer kısmı, tamamen çinilerle süslü olan mihrabıdır. Uzmanların bildiridiklerine göre, «Türk Çinicilik tarihinde şimdiye kadar hiç bahsedilememiş bir örnek eserdir.» Mihrabın üst kısmı, beş dişli ve büyük kemerli, arabeks, palmet ve su yolludur. İçte, beş sıra sarkıtlarıyla Konya'daki benzerlerinin biraz daha değişik tipidir. Zamanımıza kadar bozulmadan gelmiş ve korunması gerekmektedir.

Mihrabın iki yanında birer, sol duvarında ise bir pencere var; Türbe, iki katlıdır. Üst kata, mescit içinden girilir. Dikdörtgen plânlı olan Türbe'nin üstü, tonozludur. Üst katta medfun olan Zatın, mezar sandukası olması gerekirken kaybolmuştur.

Türbenin alt katındaki mumyalı ceset, halk arasında «Arap Baba diye» anılır. Bu anılış, Caminin kitâbesinde adı geçen «Yusuf Bin Arapşah» adında dolayıdır. Türbeyi yaptıran da bu zattır.

15 NADİR BABA

Arap Baba Türbesinin doğusunda bulunan diğer türbeye «Nadir Baba Türbesi» denilir. Tarihî kimliği henüz bilinemiyor. Yıkılmış ve eski mimarisi düşünülmeksizin, basit şekilde yeniden yapılmış olduğundan, türbenin san'at değeri, tesbit edilememiştir.

16 CEMŞİT HAMAMI

«Nadir Babadan» kuzeye doğru yürünerek «Cemşit Hamamına» gelinir. Sarahatun Camisinin bitişiğinde olan bu hamam, Palu'da metfun Yavuz Selim'in Sipahi Beylerinden «Cemşit Bey» tarafından yaptırılmıştır. Harput'ta Osmanlı tipi hamamlar içinde en güzel ve en muhteşemidir.

Klâsik tipte, soyunma yeri kare plânlı, sekiz kemerli ve köşeleri trompludur. Tuğladan yapılmış yüksek kubbe, iç mekâna muhteşem bir hacim verir. Tepede ışık pencereleri bulunur.

Hamamın birisi güneye, diğeri kuzeye bakan iki kapısı vardır. Kuzeydeki kapı, İplikhâne çarşısı) na açıldığı için, kadınlar güneydeki kapıdan hamama girerlerdi. İç mekânın üçüncü cephesinde, ılıklığa açılan, üçüncü bir kapı görülür.

Yıkanma yerinde, dört ayvan ve dört halvet bulunan bu hamam, Osmanlı hamamlarının klâsik tipindedir. Halvet kapılarının üstündeki üçgen şeklinde olan «kirpi» sarkıtları, gayet itinalı yapılmış; zamanımıza kadar harap olmadan gelmiştir. Fakat ortadaki kubbe ve halvetlerin kubbesi, tuğladan yapılmasına rağmen, çoğu çökük durumdalar.

17 MEYDAN CAMİSİ

Cemşit Hamamının kuzey kapısı önünde uzanan saha, Harput'un en işlek ticaret meydanı olup, bunun kuzeyindeki tapınak «Meydan Camisi» dir. Kırma taştan yapılmış, diktörtken plânlı üzeri toprak kaplı, fakat minaresiz bir yapıttır. Halen damı yıkılmışsa da; taş kapısı sağlam olarak durmaktadır. Kitabesine göre, yapılış tarihi : H. 1115 (M. 1703) dür. Yaptıran, da Hacımehet Özbek ailesinden Mustafa kızı Emine Hanımdır.

18 — MEYDAN PINARI

Caminin yakınında olan bu pınar, doğudan ve kuzeyden (L) şeklinde bir duvarla çevrili olup, bu duvarlar büyük bir kemerle bağlıdır. Simetrik olmamakla beraber, çok estetik bir değer taşır. Kitabesine göre, yapılış tarihi (M. 1870) (H. 1286) dır. Yaptıran Dabakzade Yüzbaşı Hacı Ahmet Ağadır. Meydan pınarı, Harput şehir suyunun dağıldığı çeşmelerden biridir. 16. yüzyılda şehrin kuzeydoğusundaki tepelerde bulunan «Kırk kuyular« dan getirilen şehir suyu, Meydan pınarından başka Cemşit Hamamı ile, Sarahatun, Kurşunlu Cami, Arpacı, Haleler Kızılbabalı, Bey» gibi 11 çeşmeye dağılırdı.

19 — SÂRA HATUN CAMİSİ

Aynı meydanın en büyük eseri, Sarâ Hatun Camisidir. Akkoyunlu Hükümdarı Hasan Bahadır Han (Uzun Hasan) ın annesi Sârâ Hatun tarafından yaptırılmışsa da 1843 M. (1259 H.) yılında büyük tadil ve tamir görmüştür. Mihrabın yanındaki 16. Yüzyıla ait kitâbenin tetkiki dikkate şayandır. Tarih : Recep ayı 993 (M. 1585) dür. İsim ise, H. Hüdaverdi oğlu Hacı Mustafa'dır. Kitabenin tamamı (Benâ ve amere Hâzel mescit Hacı Mustafa bini Hacı Hüdaverdi bini Hacı Mahmut bini Mustafa fi sene şehr-i recep min şühûrü 993). son yapıya ait Hoğulu Rahmi Hoca tarafından yazılmış manzum kitâbeler var.

Câmi, kare plânlı ve dört büyük kemerli sütunlara dayanan kubbesi ile muhteşem bir görünüş arzeder. Kubbe süsleri 19. yüzyıl san'atına aittir. Kemerli ve kesme taşlı, üç kubbeli ve iki kapılı olan «Son Cemaat» yeri, caminin en eski kısmıdır. Buranın eskiliği, kemerlerden ve kesme taş işçiliğinden anlaşılıyor. Taştan ve Osmanlı sarkıtlı olan ince minaresi, yapının en ilgi çekici tarafıdır. Kâidesi ondörtgen ve Helezoni biçimde kırmızı taşla örülerek süslü bir şekle sahiptir. Önünde eski bir «Muvakithane» varken, sonradan yıkılmıştır. Caminin kuzey doğu köşesindeki çeşmeler, olduğu gibi akmaktaysa da, daha ilerisinde bulunan «sebiller» harap olmuştur. Çeşmelerin kuzeyinde bulunan Sara Hatun Medreseleri de şimdi tamamen haraptır.

20 — ESKİ BİR KAÇ YAPIT

a — Doğuya dönülünce, solda halen bir kısım duvarları yakata duran «Zahriye Medresesi» ve Camisi ile «Çukur Medrese» kalıntıları görülür.

b — Bu kalıntıların batı ucunda «Haleler pınarı» vardır. Halen de suyu akıyor.

c — Pınarın bir sokak aşırı güneyinde «Hacı Yunus» hamamı bulunur. Fakat halen hem harap, hem de üzerine, Harput'da başka yer yokmuş gibi, bir ev yapılmıştır.

Hacı Yunus Ailesi, Harput'un Âlim ve sâir yetiştikten eski bir hânedânıdır.

21 ARPACI PINARI :

Sârâ Hatun'dan kuzeye giden yol izlenince, Arpacı Pınarına gelinir. Pınar, bir kırık kemer şeklinde, kesme taştan yapılmış ve yonca yaprağı şeklinde bir niş'le bezenmiştir. Arkasında tonuzlu bir su deposu bulunur.

22 — Ahî MUSA MESCİDİ ve TEKYESİ :

Arpaçı pınarı'ndan sonra, sol tarafa düşen «Ahi Musa Mescidi» en eski eserlerden biri...

Şimdi kaybolan, fakat evvelce

sureti alınan, kitâbesine göre, M. 1185 (H. 605) tarihinde yapılmıştır. Mescit ve tekye, iki kısımdan ibaret olup, kırma taşla yapılmıştır. Mescit ve Tekye kısımları, ayrı ayrı tonuzlarla kapatılmıştır. Gerek Ahi Musa ve gerekse ÇOBAN BABA, Ahiler Tarihinde, en dikkate şayan simalâr olarak tanılır.«Ahi Musa» dan sonra, eski pınarlardan biri olan «Zeynep Pınarına» gelinir. Bunun da sağında «Esediye Camisi» harabeleri görülür.

23 — ESEDİYE (ARSLANİYE) Câmisi

İsmine ve yapı tarzına göre, 13. Yüzyılda Artukoğulları veya Selçukoğullarına ait olduğu muhakkak bulunan Esediye Camisini, Evliya Çelebi «Arslanlı Cami» diye anar. Câminin, kırma taştan yapılmış duvarları yıkık, kuzeye bakan büyük kapısı ayakta ise de, hayli haraptır. Kesme taştan, çok itinalı olarak yapılan bu kapı, en çok ilgi çekici örneklerden biridir. Sivri kemerli derince bir tonuz teşkil eden «Kapı Niş'i», özel bir görünüm sağlar. Niş içinde çok zarif işlenmiş sarkıtlar, eskimiş durumdadır. Kapının iki yanındaki nişler, iç haremin yeknesaklığını gidermeye yarayan bir incelik taşır. Kapının alnını teşkil eden sağ ve sol kanatlarda, üst sıra taşları üzerinde, birer «Arslan» kabartması görülür. Adının da bunlardan alınmak ihtimali vardır. Bu adın F. Karaarslan adından alındığı da düşünülmektedir.

24 — ARSLANİYE HAMAMI (Yeni Hamam)

Arslanlı Camisinin kuzeyinde, dere içinde «Arslaniye Hamamının» kalıntıları vardır. Hamamın soyunma yeri, kare plânlı, klasik tiptedir. Sekiz kemere dayanan kubbesi, zamanımıza kadar gelememiştir. Kuzey ve batı duvaları, halâ ayaktadır. Duvarlarda çok az tuğla kullanılmıştır. Dolap yerleri, hâlâ görülüyor. Ilıklık kısmının arkası, kubbeli, köşeleri küçük tromplu ve yanları ince uzun tonuzludur. Ilıklığın bir kısmı, havuz hâline getirilmiştir. Hamamın suyu halen buraya akar. Yıkanma yerleri klâsik tiptedir. Ortadaki kubbe yıkıktır. Bunun da dört halvet ve dört ayvanı vardır. Kubbeleri kısmen korunmuştur. Köşelerde pantaftifleri vardır.

25 — DERE HAMAMI

Yeni Hamamdan Dere içine inilince, görülen yıkıntı «Dere Hamamıdır.» Kubbe ve tonuzları çökmüş ve kaybolmuştur. Yerli söylentilere göre, şehrin en eski yapıtlarındandır. Kale ile birlikte yapıldığı rivayet edilir. Fakat «salname» kayıtları, bu söylentiye uymaz. Bu kayıtlara göre, hamam «Melik Muzaffer'üd-din» tarafından yaptırılmıştır. Çöteli Rıza Bey'e ait vakfiye kaydı da bu yolda imiş.

26 — BİRKAÇ PINAR :

a — Esediye Camisinin hemen batısında (ZEYNEP PINARI) vardır. Elips şeklinde yontma taş kemerlidir. İki tarafta yonca yaprağı şeklinde niş'leri görülür. Pınarın suyu ayrı bir kaynaktan gelir. Arkasında da tonuzlu su deposu bulunur.

b — İmam Efendi Türbesinden, Abdehil Mahallesine uzanan derede (Meteris Pınarı) vardı. Gerek bunun, gerekse yeni Hamam ile Beyzâde ‹, Medresesinin ve Paşa Hamamının müşterek suları işletilip akıtılmışsa da, sonradan bu sular, Zeynep Pınarı'na çevrilmiştir.

27 — KIRK KUYULAR

«Buzluk» yolu boyunca gidilirken, sağda yani doğu - kuzeyde görülen Telsiz Tepesi yamaçlarındaki sular, Kırk kuyularda toplanmıştır. Bu nam, ilk kuyu sayısına göre verilmiş olmalı. Aslında bu kuyular, çok fazladır. Bu kuyular, şehrin genel içme suyunu sağlar. Bu kuyular ve getirilen su, 16. Yüzyılın eseridir' Şehir suyu, Toptop dağı göğsünde açılan yolla, Ağyol'un arkasından Abdehil mahallesine ve şehre gelir. Sular çok gelince, savak (Salacak) vazifesi gören «Meydan gözü» denilen menfezlerden akıtılırdı. Bunlardan biri Toptop dağında, dutların doğusunda, halen de görülmektedir.

28 FETİH AHMED BABA TÜRBESİ :

Kırk kuyuların güneyinde, dere içinde ağaçlıklar arasında görünen Türbe, «Fetih Ahmet Baba Türbesi» dir. «Şeyhülkâinat» diye anılan Fetih Ahmet Baba, Bizanslarla Abbasiler arasındaki savaşlarda şehit düşen, Seyid Battal Gazi, Abdulvehap Gazi, Şeyh Hasanülrezzâkî gibi muharip bir veliye ait olduğu söylenir.

29 — ANGUZU BABA

Buzluk taşından sonra, Gâvur Taşı'nın karşısında bulunan tepedeki Türbe, (Anguzu Baba) ya aittir. Anguzu Baba'nın da Fetih Ahmet gibi, mücahit bir şehit olduğu, hatta Gâvur Taşındaki düşmanları ile cenk ederken, yaralanıp, kanları sıza sıza, bu tepeye çıkarak öldüğü ve gömüldüğü rivayet edilir. Bu zat'ın «Aynulguzat» vasfı ile de anıldığı söylenmektedir.

Fetih Ahmet, Abdulvehap, Anguzu Baba adındaki zevat, bölgemizin ilk müslüman fatihleri olarak kabul ediliyor.

30 KUREYBAŞI

Fetih Ahmet Türbesi'nin, güneyindeki yüksek tepe, «Kureybaşı» dır. Doruğunda Hasan Bahadır Han'ın Sarayı bulunduğu, söylenmekle beraber, yapılan kazılarda temel enkazına da rastlanmıştır. Karşı tarafta görülen yıkık tonozlu mescit, eski bir yapıttır. İnşa çağı bilinemiyor. Daha ötede «Kızılabalı Pınarı» var.

31 — MANSUR BABA TÜRBESİ

Yıkık tonuzlu mescidin güney doğusunda, bulunan 140 Cm. kalınlığında büyük yontma taşlarla yapılmış duvarla çevrili türbe, Mansur Baba'ya aittir. Sekizgen bir plân üzerinde kurulşmuştur. Eski duvarlardan, sekizgenin batıya bakan yüzlerinde ve diğer yüzlerin temele yakın kısımlarında, eski duvar bakiyeleri görülmektedir. Türbenin orijinal kapısı, taş işçiliğinin güzel bir örneği sayılır. İç mekân orijinal şeklini muhafaza etmektedir. Dış büyük kaplamalar yıklınca, ince bir duvarla çevrilen türbe, bugünkü halini almış oluyor.

Türbenin içinde : Mansur Baba, karısı, oğlu ve kızı olarak gösterilen dört sanduka vardır. Türbenin orijinal şekliyle anıtsal mimarî tarzına bakarak Mansur Baba'nın kendi çağındaki büyük şahsiyetlerden biri olduğu anlaşılır. Bugünkü kapı, sonradan ihdas edilmiştir. Yapılan kazıyla Türbenin eski şekli meydana çıkarılmış ve üst kısmın sonradan yapıldığı anlaşılmıştır. Halen N. Ardıçoğlu'nun nezâretinde, kazı, devam ediyor.

32 — ESKİ MESCİT :

Ulucami'nin doğusundan Kaleye inilirken, solda Acıpınar'a, sağda Tatlıpınar'a rastlanır. Acıpınar'ın doğu ilerisinde, bugün görülen Dut ağacının yerinde, eski bir mescit vardı. Bu mescitin kapısından alınan taş, M. 1163 (H. 583) tarihini taşır. Bu taş müzededir.

33 — KALE HAMAMI

Hacı Murat yokuşundan Kaleye inilirken, solda, eski mescidin sol ilerisinde bulunan hamam, Kale Hamamıdır. Soyunma yerine kubbeli bir antreden girilir. Bu avlunun sağında tonuzlu bir kısım vardır. Soyunma yeri sekiz kemer üzerine oturtulmuş, büyük hacimde ve tuğladan yapılmış bir kubbe ile örtülüdür. Ilıklığa, doğu duvardaki kapıdan girilir. Birkaç bölümlü olan Ilıklığın, ilk kısmı yine kubbelidir. Bunun sağındaki kapıdan girilen ikinci bölüm de yine kubbe ile örtülmüştür. Soldaki kapıdan diğer bir mekâna girilir ki, kuzeyde bir ayvanı bulunan bu bölüm, daha büyükçe ve yine tuğla kubbelidir. Yıkanma yerine de bu mekândan girilir. Orta kısmı, büyük bir kubbe ile örtülü olan yıkanma yeri, dört halvet ve dört ayvana açılır. Doğudaki ayvanın ve halvetlerin arkasında, su ısıtma yerleri ve daha arkada da çökük olan uzun ve büyük tonuzlu, külhan kısmına gelinir. Osmanlı devrinin muhteşem eserlerinden olan Kale Hamamını, 17. Asırda Harput'u ziyaret eden Evliya Çelebi dahi, itinalı yapısından dolayı, Seyahatnamesinde methetmektedir.

34 — K A L E :

3000 - 4000 yıllık bir mâzisi olan Kale, Türk istilâsından sonra, gördüğü tamirler dolayısiyle bazı kitâbeler taşır.

Henüz kazı yapılmadığı için, daha önceki çağlara ait bilgiden yoksun bulunuyoruz. Bilgimiz mevsûk olmıyan rivayetlerden alınmış Salname kayıtlarına dayanır. Müslüman Türklerin, Harput'u fethinden sonra, Artukoğullarına, Selçukoğullarına, Eyyûboğullarına, Dulkadiroğullarına ve saireye ait kitâbeler müzededir.

35 — ULU CAMİ

1964 yılında tarihi eserleri tetkik için(Harput'u ziyaret eden arkeoloğ uzman sayın Dr. İlhan Akcay'ın Ulu Cami hakkında rapor halinde verdiği bilgiyi buraya aynen alıyoruz.

Kale'den kuzeye bakarken, karşımıza, Piza kulesi'ne benzer bir eğri minâre ve ona bitişik, Anadolu'nun en eski câmisi olan ULU CAMİ çıkar. Onu gezmeye gidelim.

(551. H. Artukoğulları)

Anadolu'da mevcut, en eski ve en mühim yapıtların başında gelir. Her bir parçasının sanat değeri, yüksek olan bu eser hakkında, yayınlar ve neşriyatlar yapılmamış ve tanıtılmamıştır. Klâsik Selçuk Câmii tiplerinden ve ortası, avlulu sıcak memleket hususiyetlerine göre yapılmış olmasına rağmen, Harput'un soğuk yer olması nazarı itibara alınarak, bazı tadilâtlarda yapılıp, yerine uygulanmıştır.

Plânı : Ortası açık ve üç tarafı avlulu, tuğla kemerli, kıble ciheti son cemaat yerini havi ve buraya açılan uzunluğuna sahınlı harimlidir. Asıl harimi, son cemaatı, uzun tonozlu ve avluya bakar' Burada ortada alçıdan yapılmış istirdiye

motifli ve üzeri stalaktitli mihrabının bir örneği olan istirdiye kabuğu, ancak en erken Anadolu Türk sanatıyla 18. asırdan itibaren, Avrupa tesirine açık Türk sanatında görülmektedir.

Harim : Mihraba paralel enlilisine mekânlı, altı çok kalın kırma taş destekli ayakları havidir. Üzerindeki kemerler, sivri ve tuğladan yapılmıştır. Buraya, beş giriş kapısı bulunur ki, yine ilk islâm mimarisinin özelliklerinden biri sayılır. Bu kısımda duvarlar kırma taştan yapılmıştır. Tavanı tuğla ve taş dolğu olup, tuğlaları bazen dikdörtgen teşkil edecek şekilde dizilmiştir. Tonoz aralarında iki renkli taşlala kemerli destekleri tonozları daha kuvvetlendirmeğe yaramaktadır. Pencere olarak yanlarda üst menfez, mihrapta 1 menfez, yan büyük pencereleri ile oldukça karanlık iş mekâna biraz olsun aydınlık girer. Bu hâliyle ortaçağ yapılarının kasvetli manzarasını içte sezmek mümkündür.

Mihrap kubbesi Eserin göze çarpan özelliklerinden birisidr. Küçük ve derindir. Mihrap önünde, sivri kemerli sahanın destekleri üzerinden yükselir. Destek kırma taştandır. Üstünde yükselen kemer ve dolguları tuğladır. Üste iki sıra kesme taş, bu kısmın yeknesaklığını giderir. Köşelerinden kubbeye satalaktitlerin en eskisi olan kirpi satalaktitlerle geçilir ki, pek güzel olarak burada belirtilmiştir. Bazı köşelerde bunlar çok iyi muhafaza edilerek zamanımıza kadar gelmiştir. Kâmilen tuğla olan kubbesi derindir üzeri çıplak olup, çini izlerine rastlanmıştır.

Mihrap Yeni yapılmıştır. Sanat değeri yoktur. Yalnız mihrabın altında sivri kemerli tuğladan yapılmış, eski mihraba ait izleri bulunur. Burada çinili bir kısım olacaktır. Maalesef hiç bir ize rastlanmamıştır.

Avlu : Üç tarafı saran kalın sivri kemerli, tonozları kırma taştan, arası tuğla destekli, kemerli avlu etrafını, loş revakları sarar ve son cemaate, dik olarak bitişir. Avlunun yeknesaklığını, iki eyvan gidermektedir. Giriş kapısı çok mütavazi ve batıda bulunur. Klâsik Selçuk üslubunda, kesme taşlı olup, kitabesi düşmüştür. Kapı arkasında, abdest muslukları ve yollarının izleri bulunmaktadır.

Minare : Câminin dikkate değer bir parçasıdır. Eğri haldeki durumu ile bile, çok enterasandır. Anadolu'da, bunun gibi eğri, Sivas Ulu Camisi ile - Aksaray'da bir câmi daha biliyoruz. Minare, câmi kapısının hemen arkasındaki, kare kaideden yükselir. Damdan ve alttan iki çıkı kapısı bulunmaktadır. Tabanı karedir. Kesme taştan ve araları «gamalı haç» biçimi tuğla dizimindedir. Gövdesi, damdan itibaren meydana gelir. Güdük biçimine göre çok kalındır. Alt kısmındaki kırma taşları, sonradan Osmanlılar devrinde, câminin eğriliğini kısmen gidermek için konmuştur. Burada klâsik Selçuk minarelerinde de görülen sağır ve içi tezyinatlı, tuğlanışlerin izlerini görmek mümkündür. Gövde dört sıra çeşitli tezyinatlı tuğla sıralarından yapılmış süsleri de görmek mümkün. Şerefesi, taştan ve yenidir.

Dam : Kâmilen çimento ile sıvanmıştır. Evvelce sıcak memleketlere has toprak dolgu idi. Tonozların üstü, alt kısma uyularak çimento sıvanmıştır.

Avlusu : Ortada, küçük avlusu bulunur. Ağaçlıklı halde, câminin iç

görünümüne ayrı bir değer verir.

Kitabe : Avluda, eski kûfi ile yazılmış, zamanımıza kadar çok iyi halde gelen kitabesi, yapının, Selçuk eseri olduğunu, göstermektedir.

Minberi : Anadoluda Selçuklulardan kalma minberlerin, en değerlilerinden ve iyi durumda zamanımıza kadar gelenlerinden birisidir. Arka (ski) uslubu taşır. Palmet ve çiçek açan kûfilerle, son derece güzel bezenmiştir. Alınlık, 19. asırdan kalma olduğu gibi, külah kısmı da orijinal değildir. Cevizden yapılmıştır. Halen, Kurşunlu cami'ye nakledilmiştir.

Avlusu : Avlu kapısı, 19. asırda yapılmıştır. Hazireyi havidir.

36 — KİLİSELER

Harput'da önceleri (Sürp Agop), (İgdeli Kilise), (Katolik Kilisesi), (Sürp Karabet Kilisesi), (Protestan kilisesi), (Süryani Kilisesi), (Sinabut Kilisesi), (Mart Şamon Kilisesi), (Yakûbi - Meryemana -Kızıl Kilise), adında kiliseler vardır. Bunlardan yalnız sonuncusu yıklamamıştır.

Birincisi, Şehruz Mahallesinde; ikincisi, Çelebi Mahallesinde; üçüncüsü, Kale Meydanında; dördüncüsü, Gürcü bey Mahallesinde; Beşincisi, Fırat Koleji yakınında; Altıncısı, Kale Meydanının güney doğusunda; yedincisi, Sinabut Mahallesinde; sekizincisi; Sinabut deresinde idi.

Yakûbi Kilisesi ise, Kalenin doğusuna bitişik, kayalara yaslanmış, hâlen sağlamdır. Bu kilise iç mekanlarıyle Simetrik bir güzellik taşır.

Milâddan önce 175 yılında, kaledeki kıralların puthanesi olarak yapıldığı söylenen bu eski tapınak, Lehmanne Haupt'ın da bildirdiği üzere kitabelerine göre, 3 def'a tamir görmüştür.

Kitabelere göre, Kaleden sonra en eski eser sayılabilir. Ancak bu günkü şeklini 3. tamirden sonra kazanmıştır.

Kilise, kapalı olduğundan san'at özelliklerini tesbit için, inceleme yapılamamıştır.

BARAJ DESTANI

Dağlar başı dumanlı, ovalar bağrıyanık;
Düşen yağmur alında, damla damla ter gibi.
Rahmet çalıp da çöl çöl kaçana, yer gök tanık,
Fırat, bağrımı yarıp, geçen bir hançer gibi!

× × ×

Ne karşılık bekledik, ne de yatkın bir emir;
Yurda, hep altın gümüş sundu Keban, bir ömür.
Şimdi de alnını ak edecek beyaz kömür,
Yanığa su, sönüğe fer veren cevher gibi.

× × ×

Eski kır kıraç bizim; ardıç, ot, çalı bizim;
Yeniden amma Pertek, Egin, Pak, Palı bizim;
Her yanda bağ olan dağ, her koyda yalı bizim;
Yılların yası şimdi, zevk safa sürer gibi.

× × ×

İlim, fen sihir gibi, ülkeye fend oluyor;
Artık köyler kasaba şehirler kend oluyor,
Murad'a ermek için kollarım Fend oluyor,
Bir yeni çağ gelmede, toz pembe seher gibi.

× ×

Seferber olmuş Ulus, yazı yabana doğru;
Dün benden kaçan, bugün, koşuyor bana doğru;
Yedi, iklim, dört bucak, dönmüş Keban'a doğru;
Baraj destanı Fikret! her dilde ezber gibi.

F. M.

"Harput" Adı

Bir çok şekilde söylenen ve bir çok halk tarafından benimsenen şehir adlarından biri de Harput'tur. Bu adın; hangi millete ait bulunduğu ve anlamının ne olduğu, henüz kesince çözülememiştir.

Ancak bütün iddialara rağmen, Huriler ve Urartular zamanından kalma bir ad olduğu en kuvvetli ihtimal..

Bu ihtimale hak veren sebep, muhtelif söylenişlere rağmen, ilk zamandan beri söylenen harf ve hecelerin kaybolmaması, bu bölgeye gelenlerin bu ismi, sâde kendi lehçelerine göre, ufak değişikliklerle telâffuz ettikleri halde, bu söyleniş şekillerinin de birbirine uygun ve yatğın bulunmasıdır. Yerli halkın, yer adlarını aslını değiştirmeksizin olduğu gibi söylemek itiyadından dolayı, son söyleniş şeklinin, ilk söyleniş tarzına pek yakın olmasıyla beraber, bu çevrede Hurriler ve Urartular'dan kalma, şimdi dahi değişmemiş bir çok adlar bulunmasıdır. Mazgert gibi Vasgert gibi v. s.

Sümerler ve Etiler zamanında, Harput bölgesinin adı İŞUVA idi. Bu zamanda Harput ve çevresinin hâkimi Hurriler idi.

Milâttan önce 2. yüzyıl sıralarında Harput KARAPATA =KARPOTE diye anılmaktadır. Asurluların çivi yazılı kitabelerinde Harput adı bu şekilde görülmektedir.

Bizans kaynaklarında ise, Harput, ismi, buna pek yakın bir telaffuzla söylenir KHARPETA veya KHARPOTE.

Milâttan önce 13. Yüzyılda Harput ismi (Harputas) olarak okunmaktadır. Daha sonraki yüzyıllarda bu isim (Harputanavas) şeklinde söylenir.

Urartular ise, Milâttan önce dokuzyüz yıllarında Harput ve çevresine, SUPHANE = Suphani demekte, aynı adı Yunanlılar ve Romalılarda kendi telaffuzlarına uydurarak kullanmaktadırlar SOFENE.

Alman alimleri, bu Suphane adının eyalet veya bölge adı olduğunu, Harput adının ise merkez şehre verildiğini belirtirler.

Harput Şehrinin (Karkatiokerta) adını taşıdığı ve Harput isminin, bu adın kısaltılmış şekli olduğunu ise, seyyah TOZER ileri sürmektedir.

Kert, Gert veya Gerta kelimeleri Urartoca şehir ve kasaba anlamlarına gelir. Türkiyede sonu bu vekilde biten birçok yer ismi var. Malazkert, Mazgert v. s. Bu yer isimlerinin sonundaki gert veya Kert ekleri Urartocada hep kasaba anlamında kullanılmış.

(Karkatia) ile (Karpota) arasındaki yakınlıkla beraber, Kerta eki nazara alınınca, Harput isminin, Urartolardan kalma veyahut Hurrilerden gelme bir ad olduğuna ihtimal vermek mecburiyeti var.

Ermeniler, Harput adının, hernekadar Ermenice KHARPERT'den geldiğini iddia ederlerse de, taşkale manasına gelen bu isim, bir hususiyet ifade etmez. Çünkü bütün kaleler taşdandır. Ermenilerin hakimiyet zamanında bile Harput ismi Karpert olarak değil, KARPOTE

olarak kullanıldığına göre, Ermeni iddiası, temessül ve temellük siyasetinin bir propağanda vesilesinden ibaret kalır.

Harput'a bir aralık Süryaniler (Hıznade Zaid) adını verip, Ziyata Castellum'dan bozma olarak Araplar tarafından da (Hısn-ı Ziyad) adı verildiği görülmektedir.

Ancak Ziyad adında bir kumandanın Harputu zaptettigi veya burada Hükûmet sürdüğü bilinmediğine göre, (Hızn-ı Ziyad) adının bir benzetme olmak üzere, Ziyate Castellum'dan bozma olduğu şüphesiz görülüyor.

Ancak Arap soğrafyacısı Aldımışki, (Hızn-ı Ziyad) adının, yalnız kaleye verildiğini, şehrin ise (Hartabirt) diye anıldığını yazmaktadır ki, bu kayıt da Hızn-ı Ziyad adının kaleye verilmiş muvakkat bir ad olduğunu gösterir.

Harput adının bazan (Harbüt), merkep heykeli manasına; bazan da (Hayrelbüyut) yani evlerin hayırlısı, manasına gelen kelimeler şeklinde, yazıldığı ve bu şekilde anıldığı da görülmektedir.

12. Yüzyılda Harput'a gelip uzun bir kaside yazan Üsamabin-münkaz ise **Harput'u, Harbert olarak** zikretmekte, fakat Mûcemülbüldan adlı eserin müellifi, ismin esasen Ermenice (Hartabirt) olup. (Ta)nın vezin zarureti ile nazımda düşürülüp, Harpert yazıldığını ileri sürerek tenakuza düşmektedir.

Çünkü Hartabirt Ermenice bir kelime değil, Harpert veya Karpert Ermenice bir kelimedir. Gerek Hartabirt ve gerekse Harpert daha eski adlara ve söylenişlere uymadığından, müellifin bu iddiası, bu sebeple mesnetsiz kalır.

Harput isminin, Ermenice olduğu iddiasını, mahalli rivayetlere dayanan Evliye Çelebi dahi kabul etmemekte ve aksine i'lâllere dayanan iddialar yürütmektedir.

Eski yazmalarda dahi Harput isminin Ermeni telaffuzuna uygun olmadığı görülüyor.

Hatta (Kaside-i Bür'e) şârihi meşhur Ömer Naimi Efendinin (Manzûme-i Naima) başlıklı manzumesinde de bu isim Harpert olarak değil, Herburut veya Harpurut olarak geçer

Kazâ-i Harburut oldu Vatan hem

Olurdu mesnedim ki câh-ı fetvâ

Bu konu üzerinde, önceleri de tarihçiler arasında tartışmalar yapılmış ve Harput isminin Ermenice mürekkep bir isim olmadığı, eski milletlerden kalma basit bir isim olduğu sonucuna varılmıştır.

1312 tarihli bir salnamede şöyle bir kayıt var

(İcra olunan tetebbuatte, Harput lâfzının aslı, Harpert lafz-ı basitinden ibaret idigü, tebeyyün etmekte, ve binanaleyh Karpert lafz-ı mürekkebinden menkul idigüne ihtimal görülememektedir.)

Basılan eski paralarda da Harput, Karpert şeklinde değil, eski şekillerine uygun olarak Harbert şeklinde görülüyor (Durebi Harbüt), (Durabi Harbert)

Harput isminin Hurrilerden veya Urartılardan kalma olduğunda tereddüd edilmemeli. Sondaki hecenin (Bert) veya (Pert) olduğu kabul edilse bile, bunun (Gert) gibi Hurri ve Urartu dillerinden kalma kasaba şehir ve buna benzer

bir mana taşıdığı muhakkaktır. Şayet Ermeniler tarafından kullanılan böyle bir kelime varsa, bu kelimenin de bu eski dillerden kalma olduğu şüphe götürmez.

Ermenilerin Harput ismi üzerinde olduğu gibi, diğer bir çok yer adlarında da temessül ve temellük siyasetlerinin bir neticesi olarak komik iddialarına rastlanmaktadır.

Meselâ (Şehsu) adını (Şıh-zo) ya, Karasenk)'i (Harasik) kelimesine çevirmek istedikleri görülmüştür. (Şıh) ile (Zo) nun bir araya gelmesi yani Ermeni oğlu ile, Müslüman şeyhin bir isim altında birleştirilmesi, yersiz olduğu gibi, Munzur suyu kenarında bulunan bir köye (Şıhzo) diye Ermenice bir ad verilmesi hiçbir haklı sebebe dayanmaz. Aslı ise «Şehsu»dur.

(Karataş) manasına gelen ve bugün bile köyün hâkim mevkii, Karataş mevkii olup, civarında da (Karasu) adında bir su bulunan, diğer bir köye, gelin mânasına gelen Harasik denilmesi, hem yersiz hemde gülünçtür.

Eğer benzetmek şartsa (Harbüt) isminin Farsça olduğunu kabul etmek gerekir. Çünki bir rivayete göre Harput'da altın başlı bir merkep totemi yani (Put Büt)'ü olup, sonradan bu Putun, Gölcük köyündeki kilisiye kaçırılarak, orada saklandığı söylenir. İşte bu merkep totteminden dolayi, şehrin Harbüt adını aldığı dahi, ileri sürülür.

Bu benzetmeler ve rivayetler, bir tarafa bırakılırsa, yukarıda verilen açıklamaya göre, Harput adının Hurrilerden veya ayni ırka mensup Urartolardan kalma bir ad olduğunun kabulü mecburiyeti var dır.

Osmanlı Tarihi Kronolojisi'nde Harput adına ait şu izahat veriliyor : (Sahife 508)

Harput (Elâziz) Elâzık - Mamuratilaziz vilâyeti merkez kazasında nahiye. Bu vilâyete Mamuratilaziz ve kısaca Elâziz denilmesi, Sultana - ziz zamanında teşkil ve imâr edilmiş olmasından dolayıdır. Harput kasabası bir zaman vilâyet merkezi olduğu için Harput Vilâyeti)'de denilmiştir. Eski ismi (Zaita); Arap menbaalarında (Hızn-ı Ziyad) ve (Khartebirete) şekillerine tesadüf edilir.

Yukardaki incelemeden anlaşıldığı üzere, anlamı henüz çözülmemişse de, bu ad, Turâni Milletlerin dilinden kalma bir addır.

HARPUT - ELÂZIĞ FOLKLORU

I — Tarihçe

Elâzığ, 1834 yılında kurulmuş, yeni bir şehirdir. Eski şehir, 5 Klm. kuzey doğuda bulunan tarihi «Harput» şehridir. Elâzığ Folkloru yerine (Harput Folkloru) denilmesi gerekir.

Harput, 3000 senelik bir kale şehridir. Yüksek ve çetin kayalıklar üzerinde kurulduğu için, tarih boyunca, zorla zaptedilememişdir. Bu hâlin folklor bakımından önemi var. Her zaman korunabilen bir kale olduğu için, «folklor gelenekleri» eski hâliyle yaşıyagelmişdir. Türkiyenin hiç bir şehrinde olmıyan Makamlar ve Oyunlar, Horasan çeşnisiyle bugün dahi yaşatılıyor. Bu folklorda, Ortaasya Türklerinin müzik, oyun, şiir ve gelenek bakımından izlerine rastlanır.

II — Müzik Folkloru : Bunu üçe bölerek anlatmak icab eder.

a) **Harput Makamları** : (Ağır Havalar) bunlar 1 - Beşiri (Rast), 2 - İbrahimi (Neva), 3 - Uşak (Üşşak), 4 - Hüseyini (Hüseyin Baykara Makamı), 5 - Beyâti, 6 - Varsak (Hicaz) 7 - Sabâhi (Sabâ), 8 - Muhalif (Hüzzâm), 9 - Nevruz (Karciğar) 10 - Divan 11 - Tatvan, 12 - Müstezâd, 13 - Aşran.

Bu Ağır Havaların, Artukoğulları, Akkoyunlu Türkleri zamanında, Mehter takımları tarafından, Harput saraylarında çalınıp, söylendiği rivayet ediliyor.

b) **Yüksek Havalar** : Bunlar, genel olarak (hoyrat)lardır. Sabâ makamı hariç, diğer makamların arasında söylenen yüksek havalar (hoyratlar) çokca, o makamın adını alır; azca, özel ad taşır. Bunları sıralıyalım : 1 - Beşirî Hoyrat, 2 - Bağrıyanık, 3 Elezber, 4 - Kürdî, 5 - Kesik Hoyrat, 6 - Hüseyini Hoyrat, 7 Şirvani Hoyrat, 6 Varsak Hoyratı (Buna doğrudan doğruya, «Versak» da denir, 9 Muhalif Hoyrat, 10 Harput Mayası, 11 - Cılgalı Maya, 12 - Tecnis, 13 - Eski Hoyrat, 14 - Ölüm Hoyratı.

Bunlar, saz ve türkü arasında, kesik mani'li güftelerle söylenir. Her hoyrat'ın, kendisine has bir ayağı yani peşrevi vardır. Hoyratlar, bu peşrevlerle biribirinden ayrılır ve bu peşrevlere uyularak söylenilir. Bunlar, Uzun Havalardan ayrıdır; daha tiz ve yüksek sesle söylenir. Çok çeşitli, iniş ve çıkışları ve bağlanışları vardır.

Bunların, 4 perdeden söylendiği kabul ediliyor. Birincisi pesti (Başlaması); İkincisi Üstü (Aşması); Üçüncüsü : tizi (çıkması); dördüncüsü düzü (Bağlaması) diye, perdeler adlandırılır.

c) **Şıkıltımlar** : (Türküler ve Oyun Havaları)

1) Türküler : (Harput'un kendine has, bir çok türküleri vardır. Bunlar, ağır ve yüksek havalardan sonra, bazanda, önce söylenir. Bunların bir kısmı, biraz değişik olarak civaı illerde, Malatya, Diyarbakır, Muş, Erzurum ve Erzincanda da söylenmektedir. Ancak, bazı nağmeler kaybedilmiş olarak.

E l â z ı ğ d a k i söylenişle, bu illerdeki söyleniş karşılaştırılın-

ca, orijinalin, Harput'da olduğu kolayca anlaşılır. Hem bu türkülerin, çıkış olayları ve olayların kahramanları da, Harput ve Elâzığ'da herkesce bilinir. Meselâ Karadut, Odasına vardım, Kurey suyu, Akif, Yüksek minare, Evlerinin önü, Meşeli, Yemen, Köğank, Emine, Mamoş, Necibe, Hafız Nuri, Mezre, Dağlar, Meteris, Saray, Fide, Harput, İki Keklik, Hafo, Ale'ma, Dersim, Ayvalı bağ Şeve, Oyanı pembe, Evleri uçta yarim, Fincan, Demirkapı, İsfihan, Değirmen, vs.

Harput'da müzik faslına Uşak Faslından «Paşa göçtü) veya (Harput peşrevi) diye bir perşevle başlanır. Sonra, fasılların ayağından gelen bu türküler çalınır, söylenir ve oynanır. Bu türküler arasında oynanan oyunlar, muayyen şekilde değil,, tülüat kabilindendir.

Bu türkülere ait, gerek vak'a ve gerek güfte bakımından örnek vermek, sayfalar dolduracağı için geçiyoruz.

Ancak bu türkülerin ve hoyratların güfteleri, öz şiirin en güzel ve en lirik örnekleridir.

2 — Oyunlar Harput ve çevresinde oynanan, şekil ve figürleri belli, oyunları da vardır. Bu oyunlar, üç bölümde toplanmak gerekir.

a) Erkek oyunları : Halay, Tamzara, Delilo, Avreş, Köçekçe, Fatmalı, Üç ayak ve üstü, Ağırlama ve üstü, Kalkankılıç, Deve oyunu, Cırıt (Sazla at oynatma), Arap oyunu (Komik bir oyun), Bıçak (Elâzığ zeybeği), Güvercin.

b) Kadın Oyunları Çaydaçıra, İsfihan, Çiftetelli, Çikçiko, Şeve -kırma, (Oturulduğu yerde oynanan bir oyun) kama..

c) Karşılamalar İspahi, Karakuş, Karanfil, Yazma, Sudan geçirme, Köylü kızı - Şehir kızı, Urum kızı (Kadın erkek karışık oynar.)

Elâzığ'ın, Uzak köylerinde, bilhassa Alevi köylerinde, Kol oyunları kadın erkek tarafından birlikte oynanılır.

Kadın oyunlarında, erkek rolünü; erkek ılığına giren kadın ve kızlar yapar.

Halay, Avreş Köçekçe, ve kalkan - kılıç, hâriç, diğer bütün oyunların, türküleri de vardır.

III — Çalgılar Davul, Zurna, Gırnata, (Klernet) Çırıtma (fült gibi bir saz), Kemene (Halk kemanı) Tef, Dömbek, (Darbuka).

Diğer yaylı sazlar da (İnce saz takımı) olarak düğün ve eğlencelere katılır.

IV — Belirli Günler

a) Bir Nisan : Bu gelenek, yeni değil eskidir. Ancak farkı, aldatılarak alınanın geriye verilmesinde, uğur bulunduğu, kanısındadır. Bir veren, bin alır gibi..

b) Mart dokuzu : (Sultan Nevruz) : Bugün, kırlara gidilerek, yarım kuzu yenilir, simsim gibi oyunlar oynaır.

c) Dilek Günleri Recep ayının son çarşamba akşamı (Şah peri sofrası kurularak) üç aylarda her hangi bir gün (İbrahim ethem sofrası kurularak), Recep ayının Cuma günlerinden birinde (Zekerya sofrası) kurularak, kutlanır, (9 muharremde) Aşura pişirilip, dağıtılarak, kutlanmaktadır. Bu güne, bilhassa aleviler çok önem verir.

Harman kaldırmada, Bağ ve Bostan bozmada da şenlik yapıldığı olur.

V — Erkek ve kadın giyimleri

Harput'da ayrı, köylerde ayrıdır. Açıklamasını yapmak özetle mümkün değildir.

VI — Ata Sözleri ve Deyimler

Bütün Türkiyede, genel olarak, söylenen, ata sözlerinden gayri, Harputa has, Atasözleri de vardır. Bunlar, harflere göre sıralanmış olduğu için, her harfe birer örnek vermekle yetiniyoruz

A) Ak gün ağartır, kara gün karartır.
B) Bildiğin ayranı, bilmediğin yoğurda değişme.
C) Ceyizsiz kızın anası gibi gezme.
Ç) Çektiği it azabı, keyfi beyde yok.
D) Dost bin yaşar, fırsat bir düşer.
E) Erkânla yola, gelmez, Örkenle (urgan) le yola gelir.
F) Fukaranın bir bakışı vardır, istemekden beter.
G) Gül, sapından tutulur.
H) Halıya palaz yamanmaz.
İ) İki göç, bir yıkımdır.
I) Irak, yakın, yolda belli olur.
K) Kutlu gün, doğuşundan bellidir.
K) Kendi başını bağlamaz, gelin başı bağlar.
J) Jandarma, köyde, validen hükümlüdür.
L) Lâlın dilinden, sâhibi anlar.
M) Mart; Değneyin at, düştüyü yerde yat.
N) Nice sekizlik, öyle seksenlik.
O) Oğlan yetür, kız yetür; sevdiğine tez götür.
Ö) Özü ağlayanın gözü de ağlar.
P) Para, el kiridir.
R) Rüzgâr esmezse, yaprak oynamaz.
Ş) Sevilmiyen gelinin, selâmı eğri gelir.
Ş) Şeyhi, müridleri uçurur.
T) Taş ufağı değişmez, insan ufağı değişir.
U) Ucuz etin işkenesi olmaz.
Ü) Ürmesini bilmiyen it, sürüsüne kurt getirir.
V) Verme malın veresiye, akar gider karasuya.
Y) Yüze karşı öğmek, göze toprak sepmektir.
Z) Zamanla hayır, şer, şer, hayır olur.

Deyimlere gelince : Tipik özellikleri vardır. Bunların ancak karış (Beddüa), yakarış (düa) olanları tesbit edilmiştir. Diğerleri, henüz tesbit edilmiş değildir, tesbit edilmektedir.

Fakat, Harput ve Elâzığ'a gelen folklorcular, gerek bu deyimleri, gerekse Elâzığ şivesini, enteresan buldukları için, toplanması ve özelliğinin tesbit edilmesi hususunda, israrlı tavsiyelerde bulunmaktadırlar.

Ç e v r e illerin halkı, (Harput dili, bizim dilimize göre kırıktır) diyerek, incelik bakımından, lehçedeki özelliği belirtirler.

Harput şivesi, profesör Bahaddin Öğel tarafından, bu yönü ile etüd edilmiştir.

VII — Harput'un Doğum, düğün, sünnet ve ölüm adetlerinde, bilhassa Batı illerine nazaran, büyük özellikler vardır. Açıklaması uzun süreceği için geçiyoruz.

Not : Her bölüme ait örnekler, ayrı ayrı (Harput Akengi) adlı Dergi'de yayınlandığı için, burada tekrarlamıyoruz.

Elâzığda Kadın ve Gelin Giyimi :

a) **200 - 250 Sene Önceki giyiniş :**
Tekağlı, dökümlü, bol ve uzunca ipek şalvar üstüne, onu açan başka bir renkten, yine ipekli kumaştan yapılmış, (üçetek) denilen entari giyilirdi.

Bu entarinin üstüne de, ince ipekten saçaklı kuşak veya gümüş kemer bağlanır.

Başta kıncik (hotoz) yani küçük, al renkli fes (fino fes) bulunur. Bunun etrafı penezlerle, yani küçük sarı para ve boncuklarla süslüdür. Kıncığin üstüne de, ipek oyalı yazma veya krep bağlanır.

Yukarda bahsi geçen şalvarın ayak bilekleri; üç eteğin ise el bilekleri, yırtmaçlı yani yarı açıktır.

Bu güne nazaran en eski giyiniş olarak tesbit edilen bu giyim şekli, halâ uzak köylerde muhafaza edilmektedir.

b) 150 - 75 sene önceki giyiniş :

Şalvar yine eskis gibidir. Ancak (üçetek) yerine, önü ayak bileklerine kadar; arkası da yerde sürünecek kadar uzun ve bol etekli entari, giyilmeye başlanmıştır.

Bu entari de, üç eteğin öndeki açık yırtmacı yerine, sedef düğmeli ve açılır kapanır yırtmaç geçmiştir. Yine üç eteğin yandaki yırtmaçları yerine de her yana pileli yani kırmalı üçer parça salınmıştır. Bu parçalar yukardan aşağıya doğru genişliyerek iner ve son kısımda bu genişleyiş en az bir karışı bulur. Her iki yanda da, bu genişleyiş birer karıştan iki karışa yani 20 - 40 cm. ye kadar artar.

Eski giyinişteki başı süslüyen (fino fes) kalkmış bunun yerine, bu gün (türban) denilen başbağlaması adet olmuştur. Bunun üstüne de, yine renkli ve oyalı krep bağlanmıştır.

Gelinlerde bu giyinişin özelliği baştan ayağa kadar uzanan al mavi veya yeşil renkli ipek tel duvakla süslenmesidir.

Belde yine, ipekten şal veya gömüş kemer, ayakta ise pumpullu (püsküllü), işlemeli, topuksuz, ince deriden yapılmış yemeni vardır.

c) 75 - 50 sene öncesine ait giyiniş

Bacağa giyilen şalvar, tamamen terkedilmiş, şalvar yerine renkli çizgili (canfes) denilen Harput ipeklisinden yapılmış uzun don giyilmeye başlanmıştır. Bu, ayak bileğinden ilikli ve sedef düğmelidir.

Son giyim şeklinde, entarilerin öndeki düğmeleri de atılmış, beli dar, eteği geniş, kol ağzıyla etek uçları fırdolayı kırmalı bir giyim şekli bulunmuştur.

Şimdiki hırkalar yerine, eskiden sırmalı (işlemeli) hırka) lar giyilirdi.

Beldeki ve baştaki giyimde esaslı bir değişiklik olmamıştır. Ancak, ayağa, işlemeli pabuç yerine, yumurta ökçeli ve sivri burunlu iskarpin giyilmeye başlamıştır. Entariler de, göğüsten rubalı ve parçalı olarak yapılmıştır.

d) Kadoma entari ve cepken

Zengin aile hanımlarının, düğünlere, davetlere gittikleri vakit, giyindikleri entarilere ve cepkenlere (Kadama) denilir. Bu adın verilişi, gümüş tellerle yahut sırmayla kadanmasından dolayıdır. Sırımak ve kadamak, cepkenleri, bindallıları, gümüşveya sırma tellerle işlemek anlamınadır.

Kadama entari ve cepkenler için en ağır ipek kadife kumaşlar seçilirdi.

Bunların, önü baştan başa açık olanı bulunduğu gibi, kapalı olanları da vardı. Kadama entarilerin ve cepkenlerin kolları bileğe kadar yırtmaçlıdır; bel dar, etek uzun ve geniştir. Eteğin arkası öne nazaran daha uzun, yere değecek kadar dökümlüdür. Belde muhakkak gümüş kemer bulunurdu.

Bu giyim örneklerinin eski evlerden bulunup, müzede saklanması tarihî bir sanat borcudur.

MANİLER

Al alma soyulur mu
Tadından doyulur mu
Yari güzel olanın
Kolları yorulur mu.

Bu haber ne haberdür
Sinem kabar kabardur.
Bir yanım kurt kuş yemiş
Bir yanım bihaberdür.

Bu dağın ardı nedür
Yar küsmüş derdi nedür.
Anan başlık isteği
Yoksulun derdi nedür.

Elmayı nazik soydum
Yarin ağzına koydum.
Afiyet şeker olsun.
O yedikce ben doydum.

DUTUNU'dan TÜRKÜ

Dut dalı dut için eğilir,
Silkilir, toplanıp yığılır.
Damakta tad olsun tazesi,
Kurusu sokuda döğülür.

Dutu, un ederler tokmakla,
Doyulmaz yutkunup bakmakla.
Dut avuç avuç hep yenilir.
Dutunu bir kıvrık yaprakla.

Dutunu döğülür sokuda,
Oturup yenilir seküde.
Dutu, un olanlar anılır.
Söyleni söyleni türküde.

Dutunu elekte tozmasın,
Tadına tad katıp bozmasın;
Gönlümü koydum ben sokuya,
Döğenler döğmekten bezmesin.

Cenâni DÖKMECİ

HARPUT KONAKLARI VE EVLERI

Mehmet YILDIZ

Güzel bir ovayı kucakliyan Aslandağı'nın tepesinde kurulan Harput, aşağıdan yukariya çıkılırken, kuruluş ihtişamiyle yol keser sanki.. Seyretmek için, dura dura yürümek zorunda kalır insan. Ayni ihtişam, Harput'a çıktıktan sonra, aşağıya, Uluova'ya bakarken ayrıca manzaralaşır. İnişte ve çıkışta, göz ve gönül saran bu haşmet, belki Harputlu hariç, her gelenin, bilhassa yabancı geznignlerin, silinmez izlerle hafızalarına işlenmiştir. Bu özellik, Harput sanatının motiflerini yaratmış olmalıdır. Bütün bitkileri, çiçekleri ve canlı yarattıkları ile...

Eski gezginlerin, «seyahatnâme» lerinde, bu manzara büyüsünden bahsedildiği gibi, XIX. Yüzyılda arkeolojik araştırmalarıyla ün salan HOMMAİRE DE HELL de, bu görünüşüyle Harput'u «Masallarda anılan, Doğu şehirlerinin eşsiz bir örneği...» diye vasıflandırır.

Harput'ta, yukarda açıklanan ihtişamın, san'at bakımından konak ve evlere aksini ve intikalini söz konusu yapmak istiyoruz. Konumuza yardımcı olmak için bir fıkra anlatalım

Çarşıdan, Meterise doğru çıkan yol kenarında, geçen yüzyılın meşhur Nakş'ibendî şeyhi Büyük Beyzâde Haci Ali Rıza Efendinin, geniş ve yüksek çıkmalı bir konağına varılır. Bu konak, şeyhin müritleriyle dolup taşan bir yer... Konağın «Şahnişenine» yani, «çıkma» sına, müsaadesiz kimse çıkıp oturamaz... Yalnız merhum hoca, çok sevdiği müritleriyle burada oturup sohbete dalarmış.

Günlerden bir gün, müridi Köse Seferzâde Haci Raşit Hoca'yi, bu çıkmaya dâvet eder. Nükteden ve şair Raşit Hoca, bu ferah çıkmaya oturup, Uluovayi, geniş ve derin manzarasiyle doya doya seyrettikten sonra, mürşidine dönerek, dudağından hiç eksilmiyen zeki tebessümleriyle

(Efendi hazretleri! Bu yüksek şahnişine oturup, Dünyayi ayak altına aldıktan sonra, ben de Uluhiyet» iddiasında bulunurum) dediği anlatılır. Bu fıkrada, Harput evlerinde ve konaklarındaki iç ferahlığın çözümü var... Gerçekten ferah ve rahat bir meskenin, insan rûhiyâtı üzerindeki rolü, çok büyüktür.. Eve, halkın «ocak» deyişi ve bu ocağın söndürülmemesi cehdi, ona verilen, geleneksel önemi belirtir.

Dededen babadan kalma bir evi olmiyan insan, ev - bark sahibi oluncaya kadar, huzur yoksunudur da... Ömür boyunca, onu saran kaygı, rahat ve ferah bir ev sahibi olabilmenin imkân ve arzusundan ibarettir.

Anadolu'da her bölgenin, hatta her şehrin, ev tipleri bakımından ayrı özellikleri vardır. Bu tipin teşekkülü, coğrafya ve tarihle ilişkin olmalı.. Biz, bu yazımızda, Harput'-

un XIX. Yüzyıl ötesine ait, yıkılmamak gayreti gösteren bir konağı alıp, birlikte içine girelim..

Her eve, taş kemerli bir cümle kapısı ile girilir. Bizim konu olarak aldığımız konak'ta böyle... Konağın dış kapısından içeri girince kendimizi, üstü açık bir sahada buluyoruz.. Dış avlu burası.. Bu avluda hemen çoğunlukla, üç kapı bulunur. Bu kapılardan birisi «Harem» tarafına, birisi «Selamlık» tarafına, birisi de eğer konağın dışında degilse, hizmetkârların oturduğu tarafa açılır.

Alt katta, hemen hiç oturma odası yoktur. Anbarlar, kilerler ve benzerleri vardır ancak... Biz, buradan merdivenle selâmlığa çıkalım. Selâmlık bölümüne girilince, bir avlu ve bu avluya açılan bir kaç kapı ile karşılaşılır. Bu kapılardan biri, en büyük odaya yani selâmlık odasına, diğerleri selâmlık yatak odalarına açılır. Avlunun dip tarafında, kahve ocağı, yani şöminenin bulunduğu yer vardır. Sobalar icat olunduktan sonra, şömîne, odaların içinden kahve ocağına çıkmış... Selâmlıktan dönüp tekrar dış avluya gidelim. Bu avludan girilen ikinci kapı, harem taraftna açılır. Bu kapalı kapıyı açınca, ikinci bir avlu ile (iç avlu) karşılaşırız. Bu avlunun da kısmen üstü açık, kısmen kapalıdır. Hiç dikkatten kaçmiyor. Harput'lu, ışık iştiyakında... İç avlu, mücevherat dolu kapalı kutu gibi bir yer.... Çünkü : Konağın çeşmesi buraya akar; kilerler, anbarlar buraya açılır. Hatta «gelini koltuğa verme» töreni de burada yapılmaktadır. Kiler ve anbar diyoruz. Bunlar, ayni şeyler değil. Kilerde, evin kışlık yiyecekleri ve çerezleri bulunur. Bulgur'undan, kurut'una, dutunu'ndan üzümüne, kesmesine kadar... Anbarda ise, Buğday, Nohut, Fasulye, Arpa, Küşne, Odun V. S. bulunur.

İçavludan, haremin üst bölümüne çıkacağız. Burada üstü yine yarı açık bir avlu ki, buraya harem dairesinin kapısı ile kiler ve mutfak kapıları açılmaktadır. Mutfak, bu avlunun en uzak köşesinde, kiler daha yakında.. Mutfakta raflar takalar, erzak küpleri ve çinilerle sele - sepet ve benzerleri var. Kilerde, aşağıdaki kilerdekilerden daha kıymetli ve günlük ihtiyacı karşılayacak erzak ve çerezler bulunmaktadır. Tavanlardan sarkan üzüm, kavun ve armut, elma hevenklerine kadar...

Harem dairesine, avluya açılan kapısından girilince, (sofa) denilen, kapalı bir salon ve buraya açılan muhtelif kapılar : Oturma, misafir, yatak ve yıkanma odalarının kapıları..

Evin en çok sanat işçiliği, harem tarafının duvar ve tavanlarında görülür. Harem tarafının, gerek alt kattan, gerekse üst kattan bir kapı ile, selâmlığa da bağlantısı vardır. Kısaca tasvir ettiğimiz bu ev örneği, yalnız Harput'ta değil, büyük köylerin «bey» ve «ağa» evlerinde de vardır. Odalar, 18 metre kareden, tavanlar 3 metre 40 santimden aşağı değildir. Pencereler geniş ve güneye doğrudur. Kuzeye bakan yazlık ayvanlar da vardır. Balkon vazifesi gören bu ayvanlar, bâzân bir, bâzân iki kemerle çevrilidir. Dışardan görüntüyü kesecek korkuluklar, bu ayvanlara bir yapı güzenliği verir. Buralarda yemek yenip oturulur ve yatılabilir. Bu tip evlerden Harputtaki bir evi, son mâliki Sarıeyüpoğulları olan konağı, bahse konu etmek istiyoruz

Söylentiye göre bu tarihi konak, bir Yeniçeri Ağası veya bir Sipahi Beyi tarafından yaptırılmıştır. Konağın tamamı, kesme taştan inşaa edilmiş, taş işçiliğinin en güzel örneklerini içinde saklamıştır. 624 metre kare bir arsa üzerinde kurulan bu evin pencereleri ve kapı üstleri, dolma kemerli köşelerinin her biri ayrı ayrı taş motifleriyle süslü idi. Enkaz üzerinde yapılan incelemede, taşlara işlenmiş, biri diğerinden ayrı, on çeşit motif tesbit ettik. Haremlik duvarları, çok güzel çinilerle kaplı, tavanlar çeviz tahtalar üzerine oyma motifli. Bu gün bunlardan hiç bir kalıntı yok. Söylentiye göre, 35 - 40 yıl önce Halepten gelen antikacı bir seyyah, bol para vererk, evin bütün çinilerini ve tavandaki işlemeli tahtaları söküp götürmüştür. Bize kalan bir kaç kırık dökük parça..

Şehrin, günden güne yıklıp, Elâzığ'a taşınması, bu gibi konakların da bakımsız kalmasına ve harap olmasına sebep olmuş. Bu konok'ta yıktırılıp, enkazından, sanat malzemesi olarak değil, inşaat malzemesi olarak faydalanmak için Elâzığa götürülmüştür.

Ne yazı ki, o güzelim motifli taşlar, kâh kırdırılmış, kâh gelişi güzel konulmuş olduğundan, katiyen değerlendirilememiş!!

Sahipsiz kalan enkaz, zaman zaman da sökülmüş çalınmış, sağa sola aşırılmıştır. 1960 yılında, Harput harebelerini gezerken, çöken bu konağın, üst kat bir odasının iki duvarı ile, yanda çıplak bir kemeri vardı. Camiler'de dahil, civardaki yapı kemerlerinin belki en heybetlisi olan bu kemerden başka, duvarda görülen iç dolap şeklindeki üç pencerenin, biribirinden ayrı motifleri, dikkatimi ve hayranlığımı çekti.

Bunları muhafaza etmek için almayı düşündüm, ve düşüncemi de gerçekleştirdim. Bin bir itina ve güçlükle bu taşları sıralayıp, numaraliyarak, Elâzığ'a taşıdıktan sonra, yapacağım evde kullanarak değerlendirmek heyecanına kapıldım. Netekim; hallen bu motifler, küçük evimin, san'at armağanı olarak zineti bulunuyor. Şimdi tamamen yok olan bu konak, gördüğüm zamanki enkaz durumundan anlaşıldığına göre, tonoz kemerler üzerine kurulmuş, bir saray ihtişamındaydı.

Enkaz arasında bulunan bir iki yarım çini parçasından ve Eski Pertek camilerinin pencere kenarındaki motiflere benzerliği yönünden, 14, 15, 16. yüzyılların sanat karekteri taşıdığı tahmin edilebilir. Belki de bu asırlardan kalma bakımlı bir konak idi.

Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünün, Birgi'de satın alıp, halka teşhir ettiği konağın bir eşi idi bu = Yalnız Birgi'deki = evin, tavan işlerinin ve duvar süslemelerinin, Elâzığdaki «Beşkardeşler» denilen evlerdeki süslemelere benzer nebati boyalar ile yapıldığına dair, kıyaslama yapılması gerektiğini söyleyenler var. O konak, Harput'taki konak gibi, taş işlemelerden ve motofilerinden tamamen yoksun bir konaktır. Harput'taki ise, işleme ve motif maşheri..

Motif ve süsleme sanatı, Harput evlerinde çok kullanılmıştır. Hemen her eski yapıda, bulunan örneklerine raslanır. Oyma çeşitleri, kapı, pencere köşelerine, ocakların kenar ve üst kemerlerine, merdiven korkuluklarına, sütün gövdesine

ve başlıklarına işlenmiştir. Taşçılık sanatının en ince örnekleri bunlar. Süsleme motifleri ise, bilhassa tavanlara, çıkmalara , balkonlara, iç duvarlara ve saçaklara işlenmiş olarak görülüyor. Bu oyma motiflerin, en zengin ve en hünerli örneklerini, Harputta, yalnız binalarda değil, bakır eşyada da görmek mümkün..

Asırlar öncesinden bu güne kalan bir çok bakır eşyada bu motiflerin bütün özelliği ve güzelliğile kaldığını görmek ve her anliyana göstermek imkânına sahip bulunmaya çalışmaktayiz.

Arkadaşım Cenani Dökmeci'nin yardımı ile üç dört yıldan beri, bakır kaplardaki motifleri görmekle kalmamış, ölçüsü ile ve bir çok çeşitleriyle olduğu gibi toplamış ve çini mürekkeple temize çekmiş bulunuyorum. Ancak bu motifler arasındaki bağıntı ve uyuntuyu, bütün özellikleriyle çözümlemek müşkülâtı içindeyiz.

Etilerdenberi Harput'ta devam edegelen bakırcılık san'atı, bizim tesbit ettiklerimizle ifâde edilemez. tabiî.. Bizdekiler, bazı örneklerden ibaret. Bu sanatı bütün şümüliyle ifade edebilmek için, daha bir çok motif örneği toplamak ve tesbit eylemek gerekiyor.

Bölgenin, Ekol Motifini açıklamak ve ilk bakır motoflerini ayıklamak, ve devirlerine göre sıraliyarak sergilemek için, hemşehrilerimden yardım bekliyorum. Böyle bir sergi açtığım gün, hem sanatçılarının rugunu şâd edecek; hem de sanat severlere karşı, bir hizmet borcu ödemiş olacağım. Hizmet borçu ödemekten, bilhassa güzel sanatlar için böyle bir borç ödemekten, daha mutlu ne olabilir!

Duygulu şair Yahya Kemal'e, hak vermemek mümkün mü?

Gönlüm isterdi ki mâzini dirilten san'at,
Sana târihini her lahza hayâl ettirsin.

MANİLER

Mehmet YILDIZ

Çay aşağı kavaklık
Kâfir etme biybahtlık
Yarimin bir öpüşü
Bayram günü sabahlık.

Örtki yazman yırtıla
Söyle sözün kurtula.
Yangınım karış vermem
Üç gün dilin tutula.

ÇOCUK SEVGİSİ

Bir körpe yavrunun dolan gözleri,
Bir anne kalbinin inci gölüdür.
Yüreğe su serpen tatlı sözleri,
Dudağın kaymağı dilin balıdır.

En kutlu dilek, en mutlu temenni,
Ninnidir, yavruya söylenen ninni.
Bir fenne benzemez, analık fenni.
Bu fen, baş bağlayan, gönül yoludur.

Gümüşten cezvesi kaynar ocakta,
«Uyusun yavrum» der, sallar kucakta.
Bir fidan gibi er geç açacak da,
Bin çiçek verecek, bir gül dalıdır.

Çocuğun elinde, bilgi dergisi,
Dilinde, öğretmen, okul sevgisi.
Çocuktur, vatana Tanrı vergisi
Sanki has bahçenin gonca gülüdür.

Her şeyden becittir, ana şefkati,
Her aşka üstündür, evlât hürmeti.
Hakkın bir kula en aziz nimeti,
Şefkatle hürmetin rahmet selidir.

Babaysa bir evin temel direği,
Anne de yuvanın çarpan yüreği,
Ödenmez hiç, ana, baba emeği,
Dünya Köroğlu'nun Çamlıbelidir.

Vahap GÜRAY

ELÂZIĞ'IN KURULUŞU

Elâzığ'ın kuruluşu bir çok sebeplere dayanır

Birincisi; kale şehri olan Harput'un, eski askeri önemini kaybetmesidir.

İkincisi; dağlar ve derelerle çevrili olduğundan, şehircilik bakımından gelişme imkânının olmayışıdır.

Üçüncüsü; Ağavat Mezrası denilen ovaya nazaran, iklimin daha sert bulunuşudur.

Dördüncüsü; kervanların ovadan Harputa çıkıp inme ve inip çıkma güçlügünden dolayi, ekonomik münasebetin, gerek vilâyetlerle, gerekse köylerle zorluğudur.

Beşincisi; Eyalet Valisi olarak Harput'a gelen Mehmet Reşit Paşanın, hastalığından dolayı Harput'a inip çıkmak güçlüğüne katlanmaması ile beraber, Çöteli Beylerinin, ona, ovada oturmak için, imkânlar hazırlamış olmalarıdır.

Harputun tarihçesi anlatılırken, Kalenin en büyük ordular tarafından bile, savaşla alınamadığını belirtmiştik. Bu süel önem, sonradan ortadan kalkmış, buna karşılık orduların barınması için, geniş alanlara lüzum görüldüğünden, Ağavat Mezrası düzlüğü, karargâh kurmaya ve barınmaya daha müsait görülmüştür.

Nitekim IV. Murat'da Erivan ve Bağdat seferlerinde, ordusunu, Harputa çıkarmamış, Hoğu ve Hüseyinik köyleri yazılarında karargâh kurarak, ovada konaklamış, yalnız kendisi ve maiyeti, ziyaret için Harput'a çıkıp inmiştir.

Harput'un, Aslan tepelerinde kurulması, doğusu Sinabut, Batısı Kaserci, dereleri ile kesik olup; güneyi ve kuzeyi ise, uçurumlu ve çok engebeli arazi ile çevrilmiş bulunması dolayısiyle, gelişme zorluğuna karşılık, Elâzığ Ovası, aksine her tarafdan gelişmeye elverişli bulunmuştur.

Harput'da, badem çiçek açtığı zaman dahi, kış hükmünü sürerken, ovaya bahar, bütün feyzi ile gelmiş olur. Elâzığ'ın rakımı 900. 1000 arasında olduğu halde, Harput'un rakımı 1300 - 1350 metre arasındadır. Elâzığ'ın kuzeyi kapalı ve güneyi açık olup, Harput'un aksine, hem kuzeyi, hem de diğer yönleri tamamen açıktır. Munzur Dağlarından kopan sert kuzey rüzgârları, Harput'a kadar gelirse de, Pancarlık Dağları'ndan dolayi, Elâzığ'a inemez. Bu bakımdan, Harput'un iklimi, sert, Elâzığ'ın ki ise yumuşaktır.

Anlatıldığına göre, Halep'den ve diğer şehirlerden gelen yük kervanları, nakliye pazarlığını Elâzığa kadar ayrı, Elâzığdan Harputa kadar da ayrı yaparlarmış! Civar köylerden gelenler bile, Harputa gidip gelme güçlüğü karşısında, Elâzığa ve civar köylere gidip gelmeyi tercih ettiklerinden, Ovadaki köyler, Harput'tan ihtiyaç sağlamak zorluğuna binaen, her ihtiyaçlarını kendi imkânları ile sağlıyageldikleri için, her köy, birer kasaba haline gelecek şekilde gelişmiştir.

Harput'un ekonomik gelişmeye elverişli bulunmadığından, bu güçlüğü önlemek ve Harput'un yıkılmasına engel olmak için, Meşrutiyet Devrinde, Tranvay yapılmak istenmişse de, masrafın çokluğundan dolayi, bu istek de başarılamamıştır.

Bu yüzden olacak ki, İmparatorluğun eski çağlarında bile, Harput varken, Harput'un Hâkimleri Sarılı, İğiki, Kesrik, Hoş ve Hoğu gibi bir çok ova köylerinde ikamet etmişlerdir. Salnâme kayıtlarından bu anlaşılmaktadır.

Elâzığ'ın kuruluşunda, en mühim sebep dördüncüsü olmak gerekir. Çöteli Beylerinin de teşvik ve müzâheretleri ile, hasta bulunan Mehmet Reşit Paşa, Harput yerine şimdi Elâzığ'ın eski adı bulunan Ağavat Mezrası'nda karargâh kurmuş ve İğiki köyünün güneyindeki (Boztepe) sırtlarında, bugün de temelleri bulunan, beyaz bir konak yaptırarak, orada ikamet etmiştir. İğiki köyünün (Aksaray) adını alması da, bu Beyaz Konaktan ötürüdür.

Bu sûbjektif sebebi pekleştiren, mühim objektif sebepler de var.

Mısır hıdivi Mehmet Ali Paşa ile, oğlu İbrahim Paşanın, İmparatorluğa başkaldırması ve Nizip Muharebesinde, ordumuzun yenilmesi üzerine Doğuanadolu'da yer yer kargaşalıklar ve başkaldırmaların başlaması üzerine, büyük bir islâh hareketine lüzum görülmüştür.

Aşiretlerin, Hükûmeti saymaması, zaman Kürdistan denilen Doğuanadolu'da Hükûmet otoritesinin sarsılması, Keban Madeninin işletilmesinde bu yüzden müşkülât çekilmesi, eskidenberi Devlete müzâhir ve millî kayıtlarla mücehhez olan Harput'un, eyalet ve ordu merkezi olmak üzere, askerî ve idarî teşkilâtın kurulmasına yol açtığından, Ağavat Mezrasına inmek lüzumu, görülmüştür.

Elâzığ'ın Ordu Merkezi Oluşu

1832 (H. 1248) yılında, Ağa Hüseyin Paşa, başkumandan olarak İbrahim Paşa üzerine gönuderilmişse de, Suriyede Belen savaşında yenilmesi üzerine, Keban Emini bulunan Mehmet Reşit Paşa, Başkumandan (Serasker) tayin edilmiş, fakat Konya Muharebesinde, İbrahim Paşaya mağlup ve esir olup, tekrar İstanbul'a dönünce, Sadrazamlıktan azlolunmuştur.

Bu azli müteakip, Mehmet Reşit Paşanın 1833 (H. 1249) yılında Maden Eminliğine tayin edildiğini görüyoruz.

Bundan önce, Eyalet Merkezi Keban iken, Harput Vâlilerce idare edilip, bundan sonra Eyâlet merkezi, Elâzığa alınmış ve Maden bir mutasarrıflık haline getirilmiştir. Maden İşletmesine, hız veren Mehmet Reşit Paşa, ayni yıl içinde, Malatya'ya dönünce, yerine Kösdendilli Mehmet Beyi tayin ettirmiştir.

Aşiretlerin serkeşliğini bastırmak için, Malatyanın (Ordu Düzü) mevkiinde karargâh kuran ve taburun başında, Ordu Kumandanı olarak, Harput'a gelen Mehmet Reşit Paşa, 1835 (H. 1250) yılında, Fırat kenarındaki aşiret mukavemetlerini topla dağıtarak, aşiret beylerini de şiddetle cezalandırdıktan sonra, Harput'a gelmiştir.

Harput'dan, Doğudaki islâhatı idare eden Mehmet Reşit Paşa, şimdi Elâzığ'ın kurulduğu yerde bulunan, Çöteli Beylerinin konaklarına inmiş, ve burayı muvakkaten eyâlet

ve müşriyet merkezi yapmışsa da, bilâhare devamlı olarak, bu merkezin, Elâzığda kalmasına karar vermiş olduğu salname kayıtlarından anlaşılıyor.

Bu sebeple, civarda önce bir (Hastahane) ve bir de Hüseyinik köyü yakınlarında (Büyük bir Kışla) ve ayrıca bu civarda sağlam bir (Cephane) yaptırmıştır.

1838 (H. 1254) yllında Osmanlı Ordusu, Malatya, Harput ve Palu bölgesine gelerek, karargâh kurduğu zaman, Paludaki kuvvetleri başına, Kesirik köyünde oturan, Kurt İsmail Paşa; Elâzığdaki kuvvetlerin başına ise, Malatyadan gelen Hâfız Paşa geçmiş, bir müddet sonra, Elâzığa gelen Alman Molteke dahi, Hafız Paşayı ve yapılan altıbin kişilik kışlayı gezmiş bulunmaktadır.

4. Ordu sonradan Erzurum'a ve oradan da Erzincana kaldırılınca, (Müşüriyet) Dairesi, (Kışla), ve (Hastahane) boş kalarak, maalesef bakımsızlıktan yıkılmıştır. Cephane ile civarında yapılan Redif deposu boş kalmadığı için yıkılmaktan kurtarılmış ve halende mevcut bulunmaktadır.

Mezrâ denile yerde, Mezara adında eski bir şehrin bulunduğu, Batı Müellifleri tarafından ileri sürülmekte ise de, böyle bir şehir enkazına şimdiye kadar rastlanmamıştır. Ancak Zafran köyünün batısında bulunan (Viraneler) denilen yerde, şehir enkazına rastlandığı söyleniyor. Şimdiye kadar burada hiç bir kazı yapılmamıştır.

Elâzığ, Eyalet Merkezi olduktan sonra, 1250 yılını müteakip, Malatya Dersim (Tunceli) ve Ergani sancakları, Elâzığa bağlanıp, Diyarbakır ve Urfaya kadar uzanan geniş bölgeyi içine almıştır.

1867 (H. 1283) yılında ise idarî teşkilâtta değişiklik yapılarak Elâzığ, Diyarbakıra bağlı bir (müstakil mutasarrıflık) olmuş, fakat 1879 (H. 1293) yılında tekrar vilâyete çevrilmiştir.

1854 1857 (H. 1270 - 1273) yılları arasında Elâzığda büyük bir hastahane de yapılmıştır ki, şimdiki kışlanın, onun bakiyesi olduğu kitabesinden anlaşılmaktadır.

Mamuretilâziz Vilâyeti

Vali, Haci İzzet Paşa zamanında, 1862 1867 (H. 1278 - 1283) yılları arasında, Vilâyetin adı Harput iken, Sultan Abdülaziz'in Hükümdar olmasından dolayı, onun adına nisbetle, resmen (Mamuratilaziz)'e çevrilmiştir.

Haci İzzet Paşa tarafından evvelce yapılıp yıkılan Hükûmet konağı yerine, yeniden bir Hükûmet Konağı yapıldığı ve bu konağın, şimdiki Borsa hali ile, Saray Camii'nin arasındaki sahada bulunması gerekir.

Evvelce yapılan kışlanın yıkılmasına rağmen, Elâzığda kırk Nizamiye ve Redifiye taburunun bulunması dolayısiyle, halkın ve memurların bağışları ile yeniden bir kışla yapılmış olduğu, yine Salname kayıtlarından öğreniliyor.

Eski Müşüriyet Dairesi; yani Ordu Kumandanlığı binalarından geri kalan birisinde oturan, Posta Telğraf Dairesi, çıkarılarak, ilk önce (Rüştüye Mektebi) kurulmuş olduğunu öreniyoruz. (1881 1298).

Haci İzzet Paşa zamanından kalma Hükûmet Dairesi, 1891 (H.

1308) yılında yanmış olduğundan, Hükûmet, daha önceleri yapılan (Zaptiye Kışlası) denilen bugünkü Jandarma Alay Kumandanlığı binasına geçmiş, fakat 1896 (H. 1312) yılında Vâli Enis Paşa tarafından, şimdiki Hükûmet Konağı yapılarak buraya taşınılmış. Bu Hükûmet Konağının yapılışında da, Merkezden ödenek alınmadığı, arsaların satılması ve halktan bağış toplanması suretiyle imkânlar sağ,landığı, yine Salname kayıtlarından anlaşılır.

Elâzığ'ın, Doğusundaki bir mahalleye adı verilen Mustafa Naim Paşa da 1896 (H. 1312) yılında Elâzığ'ın Liva Kumandanı bulunmaktadır.

Elâzığ'ın ilk Eyâlet Valisi, Mehmet Reşit Paşa olup, 1867 (H. 1283) yılından sonra, tayin edilen ilk mutasarrıf da İsmail Paşadır.

Elâzığ, müstakil mutasarrıflık olunca, ilk mutasarrıf (Işkodralızâde Hasan Bey), Vilâyet olduktan sonra da, ilk vâli Rumeli Beylerbeyi (Hakkı Paşa) olmuştur.

Elâzığ'ın, tekrar vilâyet oluşundan bu güne kadar gelen giden valilerin yekûn adedi 57 dir.

VARLIK NİSBETİ

Tatsam uğrunda da ben bin bir acı,
Ben'im öksüz kalanın sığnağı ben.
Titrerim, görsem eğer çıplağı ben
Yutamam lokmamı, andıkça açı.

Yiğit insan diyemem zulmedene,
Zâlimin kahrını bekler, pusuyum.
Doğduğumdan beri hak yolcusuyum,
Taparım doğruca yoldan gidene.

Vatan uğrunda elemsiz yaşarım,
Emelim yok, ona hizmetten öte.
Bir gün ölsem de, fakat memlekete,
Eserim kaldığı nisbette varım.

Sezai ÇÖTELİ

O L U R

Saçını beyhude yüzüne serme,
Çünkü sert esince yel, tül tül olur,
Sana her bakanın gözüne girme,
Yüzünde utanç er geç pul pul oulr.

Çiğ değil, yanaktan süzülen terler,
Yüreği yanmışa gülsuyu derler.
Ak gerdan üstünde göz değen yerler,
Kâh domur domurcuk, kâh gül gül olur.

Yol kesen sel gibi, ey nemli gonca,
İçimi doldurup, taşırma bunca,
Kirpikler ıslanıp, gözler dolunca,
Gönlümde her damla yaş göl göl olur.

Bakışın muamma değilse, gene
O berrak gözlerde bu loş gölge ne?
Karanlık çökse de şafak ülkene,
Yine tanyerinde ay tül tül olur.

Ben (tekin) değilim, artık, derdinden;
Gitsen de gam değil, gönül yurdundan.
Çünkü ay batsa da, senin ardından,
Bana gün doğar dağ, taş yol yol olur.

Yümmü TEKİNDAL

KÖYDEKİ BACIM

Bir tas su ver bacım
Sevdiğim, yıllardır hasretine zor dayandığım
Köyümün buz gibi pungarından
Doya doya içeyim.
Ağzımdan şırıl şırıl aksın çeneme doğru
Sızan sular
Göğsümden dağ sıcağını alsın
Götür harmana bacım beni
Bineyim döneyim ta buğdaylar ezilene dek
Ağzında bir keklik türküsü
Ver biraz tandır ekmeğinden bacım
Yiyeyim
Bir tas da ayran hah şöyle
Sağol bacım yerin cennet olsun
Şimdi armudun dibine yatıp
Bir güzel köy uykusuna dalayım.

Tülây İŞBİL